

Rescon Restauratieatelier Schilderijen

Petrus Vanlessen
Nieuwe baan 59
3730 Hoeselt
Tel: 012/21.06.36
G.S.M. 0486/24.03.73

H.R. Tongeren:086962 _____ B.T.W...:730.480.076 _____ REG.:730.480.076.10.28.00

**Huidige toestandsbeschrijving en behandelingsvoorstel
in het kader van een conservatiebehandeling van onderstaande schilderijen:
“Marteldood van de Heilige Stefanus”
“Steniging van de H. Stefanus”
“Kruisafneming”**

Marteldood van de H. Stefanus

Steniging van de H. Stefanus

Kruisafneming

Schilderijen aanwezig in de St.-Stefanuskerk te Hoeselt

**ONDERZOEK UITGEVOERD DOOR
RESTAURATIEATELIER RESCON
Petrus Vanlessen**

Gediplomeerd restaurator Schilderijen
Dossiernummer: 07.004.

Rapport

I. Identificatie

Aard van de kunstwerken: Olieverfschilderingen op doek

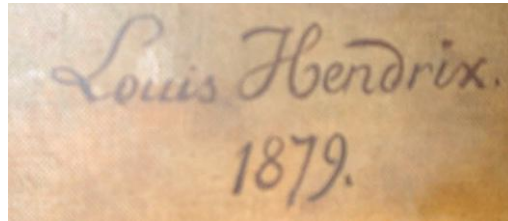
Onderwerpen:

1. Marteldood van de H. Stefanus
2. Steniging van de H. Stefanus
3. Kruisafneming

Naam van de kunstenaars:

Uitvoeringsdata

1. Louis (Lodewijk) Hendrix, signatuur links onderaan, 1879

2. Jean Detrixhe (+1762), 1713

3. Antwerpse school, omgeving atelier Rubens,
Schilderij naar kopie van ets van Lucas Vorsterman,
17de eeuws

Afmetingen:

1. Met lijst; ± 330 (H) x 250 (Br) cm
Zonder lijst; ± 300 (H) x 230 (Br) cm

2. Met lijst; ± 268 (H) x 181 (Br) cm
Zonder lijst; ± 252 (H) x 165 (Br) cm

3. Met lijst; ± 246 (H) x 186 (Br) cm
Zonder lijst; ± 230 (H) x 170 (Br) cm

Eigenaar en/of plaats van bewaring:

St.-Stefanuskerk – Dorpsstraat, Hoeselt

1. Hoofdaltaar.
2. Rechterzijde van hoofdaltaar, rechtermuur koor.
3. Linkerzijde van hoofdaltaar, linkermuur koor.

Offerte aangevraagd door:

Contactpersoon

Dhr. Jehaes Ludo, voorzitter kerkfabriek
Rode Kruislaan 7 - 3730 Hoeselt
Tel: 089/51 44 86
ludo.jehaes@sint-stefanus.be

Aanvraag offerte, startfase onderzoek: Mei 2007

II. Huidige toestand van de doeken - Materieel-technische gegevens

Om tijdens onderstaande toestandbeschrijving van de schilderijen niet steeds in herhaling te vallen, werd geopteerd om de schilderijen per item samen te bespreken. Daar waar er voor een bepaald schilderij speciale aandacht aan besteed dient te worden, zal dat expliciet vermeld worden.

1. De dragers.

1.1. De doeken en de spieramen.

Tijdens het vooronderzoek kon zowel de voor- als achterzijde van het schilderij “Marteldood van de H. Stefanus” grondig bekeken worden. Ondanks de grootte van de voorstelling en de beschadigingen heeft dit doek opmerkelijk weinig aan spankracht verloren. De deformaties, die zich voornamelijk in de hoeken manifesteren, meer specifiek in de linker bovenhoek, zijn eerder het gevolg van het gebrek aan uitspieën van deze drager. Aan de achterzijde kunnen we vaststellen dat er bovenaan rechts een spie ontbreekt, wat meteen de zojuist vermelde deformatie aan de voorzijde verklaart. Het doek werd in het verleden al eerder gerestaureerd. Een stoplap aan de achterzijde maakt dat duidelijk. De hechting van deze stoplap op het originele doek is nog behoorlijk, alleen zorgt deze voor een rechthoekige aftekening in het originele doek. Verder onderzoek zal moeten uitmaken of afname van deze stoplap voor een visuele verbetering kan zorgen. Ook is de aftekening van de tussenlatten van het spieraam zichtbaar. Dit is het directe gevolg van de jarenlange onvoldoende spanning van het doek. Bijspanning van deze grof geweven linnen drager is noodzakelijk om verdere aftekening te vermijden. Het originele spieraam, met twee verticale en horizontale tussenlatten, is nog voldoende sterk om het doek naar behoren te dragen. Aantasting door houtworm is plaatselijk aanwezig, maar het raam is mechanisch niet verzwakt. Aan de achterzijde is ook de aanwezigheid van spinnenwebben en stofresten duidelijk waarneembaar. Net boven het herstelde gat aan de voorzijde is er nog een klein scheurtje aanwezig en onderaan in het midden een klein gaatje.

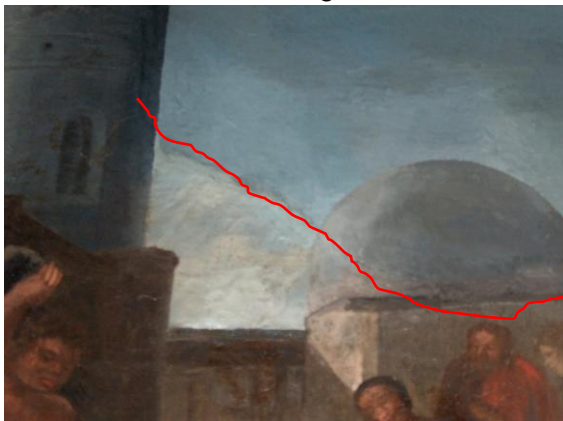
De achterzijde van het doek met de aangebrachte stoplap en aan de achterzijde een zicht op de rechter bovenhoek van het spieraam zonder spieën.

De achterzijde van de schilderijen “Steniging” en “Kruisafneming” konden niet zo grondig onderzocht worden. Wel kon er vastgesteld worden dat de schilderijen in het verleden reeds gedoubleerd werden. Scheuren en gaten in de voorstelling van het doek van de “Kruisafneming” zijn hiertoe de aanleiding geweest. Plaatselijk lost de doubleringsdrager van het originele linnen doek, dat uit twee verticale delen is samengesteld, en zijn nieuwe deformaties zichtbaar. In tegenstelling tot wat men kan vermoeden zijn deze deformaties niet het gevolg van het lossen van de doublering maar wel van het jarenlang niet uitspieën van dit grote doek. Bij de voorstelling van de “Steniging” ontbreken grote partijen origineel doek die bij een restauratie-ingreep door nieuwe stukken doek vervangen werden. Ondanks een doublering met washars is de algemene toestand van dit doek niet verbeterd. Breuken, spijten en talloze deformaties in het doek zijn het onmiddellijke gevolg van deze eerder onzorgvuldige uitgevoerde ingreep. Een nieuwe doublering met washars zal noodzakelijk zijn om de materiaaltechnische als esthetische toestand van deze drager te verbeteren.

De spieramen van beide doeken, beide met geschroefde kruisverbinding, zijn meer dan waarschijnlijk nog voldoende sterk om de doeken naar behoren te kunnen dragen. Lichte aantasting kan plaatselijk behandeld worden en materiaaltechnische gebreken kunnen daar waar nodig aangepakt worden. Verder en diepgaander onderzoek, wanneer de schilderijen uit de lijsten gedemonteerd zijn, zal uitmaken of eventuele vervanging noodzakelijk is.

2. De picturale laag.

Over de volledige picturale laag zijn bij de voorstelling van de “Steniging” retouches (overschilderingen) verspreid. Deze aanvullingen, zware mastiekvullingen met palletmes opgebracht, werden in het verleden onzorgvuldig aangebracht en zijn vandaag de dag duidelijk zichtbaar geworden. Ongeveer 40% van de picturale laag is niet origineel meer. Voornamelijk aan de randen en het bovenste gedeelte van het doek werden volledig nieuwe partijen bijgeschilderd. Door veroudering en sleet heeft deze laag ook veel aan kleurintentie verloren. Stof- en vuilresten zorgen mede voor een duidelijke kleurvervaging. Een minimale reinigingstest heeft uitgewezen dat het schilderij in het verleden bij de vorige doorgedreven restauratie-ingreep niet volledig gereinigd werd. Het reinigen van deze verflaag, inclusief de afname van de talloze overschilderingen en retouches op slecht ingevulde lacunes kan voor een algemene visuele verbetering zorgen. Oude retouches en overlappende vullingen kunnen verwijderd worden om de lacunes weer zo goed als mogelijk naar getrouwheid te kunnen invullen en het geheel weer een aanvaardbaar uitzicht te geven.

Detail van een nieuw ingelegd stuk doek en de overschildering in de verflaag. De rode lijn vormt de scheidingslijn tussen origineel en aanvulling.

Door het opvallend licht zijn de ontelbare ondulaties aan de onderzijde in het doek duidelijk zichtbaar.

In tegenstelling tot het vorige schilderij is de verflaag van de “kruisafneming” in betere conditie. Onderzoek met uv-licht heeft voorlopig aangetoond dat de verflaag alleen werd bijgewerkt daar waar er beschadigingen in het doek aanwezig waren. Een verdergaand onderzoek in het atelier zal uitwijzen of er nog andere onnatuurlijke elementen op de verflaag aanwezig zijn. Ook duidelijk zichtbaar met uv-licht was dat de verflaag niet gelijkmatig gereinigd werd. Een groengele schijn verklaart de aanwezigheid van plaatselijk oudere vernisresten. De rimpelvorming in de verflaag is sterk geprononceerd door de vorige dublering. Desondanks heeft het geheel een gelijkmatig uitzicht. Opvallend voor het oog zijn de plaatselijke beschadigingen in het doek. Door een verschil in glans zijn deze zones duidelijk van het origineel te onderscheiden. Het bijwerken en integreren van deze zones is noodzakelijk om het geheel weer een esthetisch aanvaardbaar uitzicht te bezorgen. De verflaag van het schilderij “ Marteldood” is over het algemeen in een goede staat. Naast de ouderdomscraquelures zijn er geen opvallende gebreken zichtbaar. Wel is het mogelijk dat er plaatselijk pigmentverkleuring aanwezig is. Verder onderzoek zal hierover met zekerheid duidelijk scheppen. De zachte kleuren van deze vrij glad geborstelde verflaag is door oppervlaktevuil vervaagd. Links onderaan is de aantasting door micro-organismen, onder de vorm van een boorgang, tot door het doek zichtbaar. De glanzende plekken aan de onderzijde van de voorstelling zijn het gevolg van spatten van kaarsenvet

Glanzende plekken aan de onderzijde van het doek en op de benedenregel van de lijst, het gevolg van spatten van kaarsenvet.

Aftekening van de stoplap en de niet gerestaureerde beschadiging in de verflaag.

3. De protectielaag

De vernislagen op de drie schilderijen is ondanks een eerdere ingreep bij twee van de drie werken vergeeld en aangetast. Onderzoek ter plaatse met uv-licht heeft dat uitgewezen. Maar ook het oppervlaktevuil op deze laag zorgt voor de verdonkering van het voorgestelde. De afwisseling van matte en glanzende partijen in de vernislaag is mede het gevolg van talrijke retouches en overschilderingen bij de voorstellingen “Steniging” en “Kruisafneming”. Bij het schilderij “Marteldood” is dat het gevolg van resten van kaarsenvet. Het is duidelijk dat deze vernislaag doorheen de jaren een vergeeld en verdonkerd aspect gekregen heeft. Dit storend visueel aspect zal door afname van deze aangetaste laag verwijderd kunnen worden. Een nieuwe vernislaag na reiniging zal terug diepte in het werk brengen.

4. De lijsten

Wat de huidige conservatietoestand van de houten lijsten betreft kunnen we stellen dat de zwart geverfde rondom de schilderijen “Steniging” en “Kruisafneming” in redelijk goede staat zijn. Aan de achterzijde is wel aantasting door houtwormkever (*anobium punctatum*) aanwezig. Dat is eveneens aanwezig in de lijst rond de voorstelling van de “marteldood”. Daarnaast kunnen we bij de andere lijsten ook natuurlijke beschadigingen ten gevolge van manipulatie vaststellen; plaatselijke beschadigingen, krassen, vlekken en andere onvolmaaktheden. De lijst rondom de “Kruisafneming” is wel opgeschuurd om een gepatineerde houtimitatie te verkrijgen. De ondersteunende functie, welke eigen is aan een lijst, is belangrijk voor een goede conservatie van het schilderij. Wanneer de dragende functie van een lijst niet voldoende aanwezig is, kan dat op termijn nadelige gevolgen hebben voor het schilderij zelf. Meer bepaald voor het raam waarop het doek gespannen is en in tweede instantie voor het doek zelf. Preventieve behandeling tegen aantasting alsook het aanvullen en bijwerken van ontbrekende delen zouden deze lijsten zowel materiaaltechnisch als esthetisch weer in een aanvaardbare staat kunnen herstellen. Diepgaander onderzoek naar de mechanische sterkte en de afwerkingslaag van de lijsten zal tot de juiste diagnose leiden inzake de conservatie van dit gegeven.

5 Het montagesysteem van schilderijen en bijhorende lijsten.

Wat betreft de montage van de schilderijen in de lijsten zullen de nagels best vervangen worden door ijzeren montage-elementen die de fixatie in de lijst blijvend garanderen. De wijze waarop het schilderij “Kruisafneming” nu in de lijst worden vastgehouden is niet optimaal. De nagels werden schuin door het spieraam volledig in de lijst geklopt. Dit kan leiden tot splijting van het hout. Onderzoek naar de montageplaats, de plaats waar de schilderijen hangen, heeft aangetoond dat de twee werken op de linker en rechter zijmuur van het koor behoorlijk goed gemonteerd zijn. Toch kunnen er aan de hand van de bevonden resultaten verbeteringen aangebracht worden. Belangrijk bij de montage is het creëren van draagelementen waar de schilderijen als het ware kunnen op rusten. Vooral bij grotere afmetingen van schilderijen is dat een must. Gelijke verdeling van het gewicht zorgt voor stabiliteit en bijgevolg voor beter gecontroleerde conservatieomstandigheden in de toekomst. Twee ophangpunten in de muur en twee ophangelementen, één in de linkerstijl en het ander in de rechterstijl van de lijst, zorgen voor een juiste montage.

Door gebruik te maken van deze twee ophangpunten en het schilderij langs de onderzijde te ondersteunen worden trekkrachten op de lijst vermeden en is een verantwoorde conservatie in de toekomst mogelijk.

Dit geldt uiteraard niet voor het grote schilderij in het hoofdaltaar aangezien dit werk reeds ondersteund wordt.

III. Behandelingsvoorstellen.

In onderstaande zijn drie voorstellen terug te vinden, twee zachte conservatiebehandelingen voor de voorstellingen “Marteldood” en “Kruisafneming” en vervolgens een doorgedreven conservatiebehandeling voor het schilderij “Steniging”.

Behandelingsvoorstel 1; Zachte conservatiebehandeling.

Marteldood van de H. Stefanus, L. Hendrix, 1879

- Schilderij uit het hoofdaltaar demonteren langs de achterzijde.
- Documenteren van de toestand voor behandeling en vooronderzoek vervolledigen.
- Fotograferen en digitaal opslaan van de toestand voor behandeling.
- Stof- en vuilresten verwijderen aan de achterzijde van het doek.
- Spieraam controleren op resterende draagkracht, ontbrekende spieën aanvullen en preventief behandelen.
- Vlakken van de geonduleerde zones in het doek rondom de beschadigingen, nl. de scheur en het gaatje.
- Verlijmen van de scheur en het gaatje in het doek.
- Oppervlaktereiniging van de verflaag.
- Afname van de vergeelde vernislaag na reinigingstesten.
- Lichte nareiniging om alle vuil- en reinigingsresten te verwijderen.
- Nieuwe tussenvernis van damar aanbrengen.
- Opvullen van de scheur en het gaatje en de oude beschadiging ter hoogte van de stoplap.
- Egaliseren van de vulling en plaatsen van de basisretouche op deze vullingen.
- Retoucheren van de herstelde beschadigingen en overige storende elementen in de verflaag met bindmiddel en lichtechte pigmenten.
- Matte eindvernis aanbrengen om reflectie tot het minimum te beperken en retouches in het geheel te integreren.
- Oppervlaktereiniging van de lijst aan de voor en achterzijde.
- Preventieve behandeling van de lijst tegen aantasting en controleren op sterkte.
- Zwarte afwerkingslaag aan de voorzijde van de lijst en het gouden binnenrandje van de lijst reinigen en eventueel bijwerken waar nodig.
- Schilderijen terug in het hoofdaltaar plaatsen.
- Schilderij in de lijst monteren met metalen wervels.

Behandelingsvoorstel 2; Zachte conservatiebehandeling.

Kruisafneming, Antwerpse school, omgeving atelier Rubens, 17de eeuws
Schilderij naar kopie van ets van Lucas Vorsteman

- Verpakken van het schilderij voor transport met polyethyleen luchtkussenfolie.
- Schilderij naar het atelier overbrengen.
- Documenteren van de toestand voor behandeling en vooronderzoek vervolledigen.
- Fotograferen en digitaal opslaan van de toestand voor behandeling.
- Schilderij uit de lijst halen.
- Stof- en vuilresten verwijderen aan de achterzijde van het doek.
- Raam controleren op resterende draagkracht en preventief behandelen.
- Vlakken van de geonduleerde zones in het doek, rondom beschadigingen en waar het doubleerdoek plaatselijk loskomt van de originele drager.
- Oppervlaktereiniging van de verflaag.
- Plaatselijke artistieke reiniging; lokale vernisafname *zonder* het verwijderen van *alle* oude retouches en overlappende vullingen.
- Zones rondom zware beschadigingen bijwerken, plaatselijke afname van overlappende vullingen.
- Lichte nareiniging om alle vuil- en reinigingsresten te verwijderen.
- Nieuwe tussenvernissen van damar aanbrengen.
- Opnieuw bijvullen, egaliseren en retoucheren van die opvallende beschadigingen
- Matte eindvernissen aanbrengen om reflectie tot het minimum te beperken en retouches in het geheel te integreren.
- Oppervlaktereiniging van de lijst aan de voor en achterzijde.
- Preventieve behandeling van de lijst tegen aantasting en controleren op sterkte.
- Afwerkingslaag aan de voorzijde van de lijst reinigen en bijwerken waar nodig.
- Schilderij in de lijst monteren met metalen wervels.
- Verpakken van het schilderij voor transport met polyethyleen luchtkussenfolie.
- Schilderijen terug naar locatie transporteren.
- Montagesysteem aan de wand aanpassen en schilderij ophangen.

Behandelingsvoorstel 3; Doorgedreven conservatiebehandeling

Steniging van de H. Stefanus, Jean Detrixhe (+1762), 1713

- Verpakken van het schilderij voor transport met polyethyleen luchtkussenfolie en schilderij naar het atelier overbrengen.
- Documenteren van de toestand voor behandeling en vooronderzoek vervolledigen. Fotograferen en digitaal opslaan van de toestand voor behandeling.
- Schilderij uit de lijst halen en stof- en vuilresten verwijderen aan de achterzijde van het doek.
- Doek van het raam demonteren en spieraam controleren op gebreken en preventief behandelen.
- Oppervlaktereiniging van de verflaag en wegnemen van meest opvallende overlappende vullingen op de originele verflaag.
- Vlakken van de geonduleerde zones in het doek rondom de beschadigingen.
- Aanbrengen van een werkvernis en preparatie van het doek voor doublering.
- Herdoubleren of tripleren van het doek op de warme vacuümtafel in het atelier volgens de washarsmethode.
- Doek met steundrager opspannen op het spieraam met behulp van nietjes om de opspanning te optimaliseren.
- Afname van de overtollige washars resten en de beschermende werkvernis.
- Reiniging van de verflaag, inclusief afname van overschilderingen waar mogelijk en lokale afname van de resterende vergeelde vernislaag.
- Lichte nareiniging om alle vuil- en reinigingsresten te verwijderen.
- Nieuwe tussenvernis van damar aanbrengen als buffer tussen origineel en toevoeging.
- Opvullen van alle lacunes met opvulkit (lijm-kaolienkit) en modelleren van de kitting.
- Afsluitlaag aanbrengen met een grondtoon.
- Retoucheren van het geheel met behulp van bindmiddel en pigmenten.
- Slotvernis aanbrengen ter bescherming van het schilderij en om de retouches optimaal in het geheel te integreren.
- Matte eindvernis aanbrengen om reflectie tot het minimum te beperken.
- Oppervlaktereiniging van de lijst aan de voor en achterzijde.
- Preventieve behandeling van de lijst tegen aantasting en controleren op sterkte aan de achterzijde.
- Schilderij in de lijst monteren met metalen wervels.
- Verpakken van het schilderij voor transport met polyethyleen luchtkussenfolie.
- Schilderij terug naar locatie transporteren.
- Montagesysteem aan de wand aanpassen en schilderij ophangen.

Bijkomende informatie met betrekking tot deze behandelingen.

Aangezien bij een onderzoek ter plaatse niet alles tot in detail bestudeerd kan worden, moet er rekening mee gehouden worden dat er indien nodig nog aanpassingen aan dit behandelingsvoorstel kunnen gebeuren. Het vervolledigen van het vooronderzoek in het atelier of op de begane grond kan andere bepalende elementen aan het licht brengen.

Mocht blijken dat een vooropgestelde behandeling niet meer toereikend zou zijn om een werk in de toekomst naar behoren te conserveren, dan kan in overleg met de opdrachtgever een ander voorstel uitgewerkt worden.

IV. Bemerkingen

Motivatie met betrekking tot de drie voorgestelde behandelingen.

Zachte Conservatie < - > Doorgedreven conservatie

Het is in eerste instantie voldoende het schilderij “Marteldood” aan een zachte conservatiebehandeling te onderwerpen. Een algemene opheldering van het doek zal tot een duidelijke visuele verbetering leiden. Maar deze ingreep, meer bepaald de reiniging, impliceert ook dat de eerdere ingrepen duidelijker aan de oppervlakte kunnen komen.

De aftekening van de stoplap en mogelijke andere onvolmaaktheden zullen bij deze reiniging duidelijker zichtbaar worden. Gedurende de verschillende opeenvolgende behandelingsfasen kan het nodig zijn dit voorstel te herzien. In welke mate dat dit dient te gebeuren kan pas met zekerheid tijdens de behandeling bepaald worden. Eventuele aanpassingen worden te allen tijde met de opdrachtgever besproken.

Een zachte conservatiebehandeling wordt ook voorgesteld voor het schilderij “Kruisafneming” Hier volstaat het om plaatselijk materiaaltechnische en esthetische verbeteringen toe te passen. Volledige afname van alle retouches en vullingen zou ons veel te ver leiden en visueel geen opvallende verbetering betekenen. Net zoals het afnemen van de volledige vernislaag geen meerwaarde zou opleveren.

Dit in tegenstelling tot de voorgestelde behandeling voor het schilderij “Steniging” waar enkel een ingrijpende behandeling zowel materiaaltechnisch als esthetisch resultaat zal opleveren. Voor dit schilderij is er geen tussenoplossing mogelijk. Niet ingrijpen betekent op korte termijn het verder verval en in de verre toekomst het volledige verlies van de nu resterende originele delen van het schilderij.

V. Uitvoeringstermijn

- De zachte conservatiebehandeling kan uitgevoerd worden binnen een tijdspanne van twee maanden voor het schilderij *Marteldood van de H. Stefanus, L. Hendrix, 1879* en drie maanden voor het schilderij *Kruisafneming, Antwerpse school, omgeving atelier Rubens, 17de eeuws.*
- Voor de doorgedreven behandeling wordt rekening gehouden met een termijn van vier tot zes maanden.

De aanvang der werken wordt bepaald in onderling overleg met de contactpersoon en rekening houdend met het lopend orderboek van het atelier.

De behandeling van het schilderij “Kruisafneming” wordt tevens bepaald door de mogelijkheid tot afname en plaatsing in de kerk gedurende een periode van twee maanden.

Gegevens van de schilderijen¹

	<p>Gemeente: Hoeselt[deelgemeente] Instelling: Kerk Sint-Stefaan Type object: schilderij[schilderstuk] Titel: Jezus wordt van het kruis afgenomen Vervaardiger: Rubens, Peter Paul (kunstschilder copie) onbekend (kunstschilder) Datum: van 1601 tot 1700 Materiaal: schilderdoek olieverf Techniek: geschilderd</p>
	<p>Gemeente: Hoeselt[deelgemeente] Instelling: Kerk Sint-Stefaan Type object: schilderij[schilderstuk] Titel: Marteldood van H. Stefanus Vervaardiger: onbekend (kunstschilder) Datum: van 1701 tot 1800 Materiaal: schilderdoek olieverf Techniek: geschilderd</p>
	<p>Gemeente: Hoeselt[deelgemeente] Instelling: Kerk Sint-Stefaan Standplaats of adres: hoofdaltaar Type object: schilderstuk[altaar-] Titel: Marteldood van de H. Stefanus Vervaardiger: Hendrix, Louis (kunstschilder) Datum: van 1851 tot 1900 Materiaal: schilderdoek olieverf Techniek: geschilderd Afmetingen: hoogte 275 cm breedte 200 cm</p>

¹ www.kikirpa.be

De schilderijen²

Tegen de linkermuur van het koor,boven het koorgestoelte, bevindt zich een schilderij die de Kruisafneming voorstelt, met in de linker-en rechterbenedenhoek de portretten van de schenkers.

Dit schilderij werd geschilderd in de ateliers van Rubens en is het spiegelbeeld van de beroemde kruisafneming van de grootmeester zelf.

Rubens had diverse etsers in dienst die van zijn werken koperetsen maakten. Een van die etsers was Lucas Vorsterman,van wiens hand de ets van de Kruisafneming stamt die als model gebruikt werd in het Rubensatelier.

Aan de rechterkant van het koor hangt een Steniging van St-Stefanus.

Dit schilderij werd gemaakt door een Luiks schilder,Jean Detrixhe (+1762) in 1713. Het fungeerde als altaarstuk van het nieuwe hoofdaltaar dat toen in de kerk gebouwd was.

In 1879 werd het huidige schilderij van het hoofdaltaar geschilderd door de Peerse schilder Jan Lodewijk Hendrix.

Deze werd in Peer geboren in 1827. Hij studeerde schilderkunst aan de academie voor Schone Kunsten te Antwerpen en ontplooidde zich als de meest gegeerde schilder van religieuze thema 's van zijn tijd. Zo schilderde hij o.a.de kruisweg in de kathedraal van Antwerpen. Werken van zijn hand zijn eveneens terug te vinden in de kerken van Peer, Eksel (kruisweg), Loppem, Peutie, 'sGravenwezel, Grimbergen, Scherpenheuvel, Neufchâteau, Groningen en Utrecht.

Lucas Vorsterman³

Pieter Paul Rubens had een moeilijke relatie met nagenoeg alle graveurs met wie hij werkte.

Rubens was een perfectionist, controleerde alle platen, wees welke donkere en heldere tinten in zwart en wit moesten uitgevoerd worden. De graveur herbegon telkens opnieuw, tot Rubens tevreden was. Aangezien Rubens uitsluitend een beroep deed op de beste graveurs, zelf artiesten van hoog niveau, en aangezien artiesten zelden gemakkelijke mensen zijn, waren er regelmatig ernstige problemen.

Rubens versleet op die manier een twintigtal graveurs. De beroemdste van hen was Lucas Vorsterman, die als de grootste graveur van de zeventiende eeuw beschouwd wordt. Het mag een wonder heten dat Vorsterman het vijf jaar uithield in het atelier van Rubens aan de Wapper. Op een keer viel Vorsterman in een vlaag van waanzin Rubens aan met een haardijzer, wat in het buitenland het (zeer hardnekkige) gerucht deed ontstaan dat Rubens vermoord was door zijn eigen graveur. Zelfs Maria de' Medici en kardinaal Richelieu waren er in de zomer van 1622 van overtuigd dat Rubens dood was, tot een bode van de schilder hen daaromtrent geruststelde.

² Bron :Hoeseltse Geschiedkundige Studiegroep

³ www.rubensrood.be